

CIVIL TEREPI BESZÁMOLÓ A SZÁHEL-ÖVEZETBŐL

MORRIS ANDREA - VIRÁG CRÉTA

1. Bevezetés

Az elmúlt években a Száhel-övezet a globális térben értelmezett humanitárius és fejlesztési cselekvések egyik hangsúlyos csapásirányává vált. A hosszú listát adó, egymást tovább erősítő ökológiai, gazdasági, szociális, demográfiai, biztonsági, politikai kihívások és feszültségek tükrében a száheli lakosság mindennapjainak nyomon követése különösen fontosnak bizonyul. A Száhel-régióba sorolt országok, Mauritánia, Mali, Niger, Burkina Faso, Csád, Szudán és Szenegál össznépessége megközelítőleg 163 millió fő, az átlagos természetes szaporodás +2,87 ezrelék (a World Bank Open Data 2023. évi adatai alapján, az összes országra és gazdaságra vonatkozó medián természetes szaporodás körülbelül 1 ezrelék)¹. Ezek a demográfiai adatok arra következtetnek, hogy egy jelentékeny létszámú, rohamosan növekvő népességnek kell a fenti problémákra válaszolnia, amelyre *ipso facto* egyedül aligha vállalkozhat. A Száhel szociológiai állapotának, életkörülményeinek előmozdításában a nemzeti mellett a külföldi – így a magyar – és a nemzetközi civil szektor is aktívan részt vállal. Az alábbiakban a száheli civil szerepvállalást részletezzük, a Közel Afrikához Alapítvány munkáján keresztül szerzett saját és a térségben jelen lévő egyéb civil aktorok terepi tapasztalataival alátámasztva. A tanulmány szükségképpen elsőként magáról a civil társadalomról nyújt áttekintést: annak fogalmát, az állam-magánszféra-civil szektor viszonyrendszerben elfoglalt helyét, az általa betöltött funkciókat és a jelentőségét, valamint az intézményesülését taglalja röviden. Ezt követi a száheli civil szektor leíró, majd magyarázó ismertetése, amelyekben az egyes projekteken túl többek között a civil szervezetek politikai környezetéről, finanszírozási kérdésekről, működési nehézségekről is szó esik. Ezek mentén – abból a lent hosszabban kifejtett alapvetésből kiindulva, miszerint a civil szektor sajátos képessége, hogy gyorsan, pontosan, releváns szűrővel közvetíti a társadalomban keletkező szükségleteket, igényeket, várakozásokat, konfliktusokat – a tanulmány összegzőként kísérletet tesz egyfajta „látélet” levonására. Azaz a civil szektor középpontba állításával szeretnénk helyzetjelentést és konklúziót kínálni a Száhel-övezet társadalmáról.

2. Civil társadalom, civil szektor, harmadik szektor?

Értelmezés és intézményesülés

Az emberi társadalmak makroméretű szerveződési formái mind politikai, mind közgazdaságtani nézőpontból általánosságban egy háromszögrendszerben határozhatók meg, amelynek csúcsai az állami (köz-), a magán- (privát) szféra és az ún. civil társadalom. Tágabb, viszonylagos tudományági összehasonlításban kiolvasható, hogy az állam mindenekelőtt a jog- és politológia, míg a privát szféra a közgazdaságtan kulcsfontosságú tárgya, a civil társadalom pedig nagy mértékben szociológiai gyökerű. Efelől közelítve is igazolódik, hogy bár a három szektor mindegyike társadalmi képződmény, a fenti felosztásban a maga számára szerzett politikai, gazdasági, jogi erőre, valamint a funkcionálisan kialakított intézményeire támaszkodva a civil szféra maradt meg az egyszerű értelemben vett társadalomhoz legszerveesebben, legközvetlenebbül kötődő és a többihez képest kevésbé absztrakt entitásként. Másfelől indítva, jól mutatja ezt a fogalom etimológiája is: a civil társadalmat csupán a *civil* jelző különbözteti meg a társadalomtól. Ennek kapcsán érdemes a fogalmat történeti kontextusba helyezni. Kezdetben, az antik morálközpontú és a természetjogi felfogásokkal összhangban a civil társadalmat a politikai-közéleti tevékenységet gyakorlókkal azonosították. Később a társadalmi szerződés és a szuverenitás gondolatának megszületésével civil társadalomnak az állatiasnak vélt természeti állapotából kontraktus révén kiemelkedő és államot létrehozó közösséget gondolták. (Laudani, 2012) Ugyanakkor a történelmi eszmék és ideológiák vonulatában a „civil” jelző nem mindig a békés konszolidációval, illetve a „civilizáltsággal, társadalmi kohézióval és erkölcsösséggel” (Islamoglu, 2015: 1891) konnotálódott. Rousseau vagy Marx például úgy látták, hogy a civil társadalom az egyéni érdekek, különbözőségek, egyenlőtlenségek színhelye. (Laudani, 2012) Az etimológiát tekintve szintén megemlítené Bayer József azon megállapítása, miszerint a civil társadalom „Tartalma eltér a »polgári társadalom« korábbi fogalmától”. (Bayer, 2000: 242)

A politikai viták körében a civil és közszféra viszonyát ma sem övezi konszenzus. Jóllehet, ahogyan az megítélésének történeti alakulásából is kitűnik, a civil társadalom meghatározásában, határainak kijelölésében elkerülhetetlen fogalmi elem az állam. Egy, a civil szektor felépítését vizsgáló kutatásból (Meyer *et al.*, 2021) például öt nemzetközi szervezet definíciója olvasható ki, amelyek közül három – az EESC, ADB, WSIS² definíciójában – tartalmazza az államot. Sőt, 2003-ban a WSIS a magánszektort figyelmen kívül hagyva úgy fogalmazott, hogy a civil társadalom „az Államtól független mozgalmak, entitások, intézmények”. A magyar politológiai szakirodalomban hasonlóan vélekedik Bayer, aki szerint „A civil társadalom az állammal szembeni társadalmi önszerveződés elvét és [...] a polgárok életéhez kötődő nem állami öntevékeny szervezetek sokaságát, hálózatát jelenti.” (Bayer, 2000: 242) Ezzel szemben számos kutató a civil és az állami szektor aktív kölcsönhatásokon nyugvó viszonyára mutat rá, és nem az államtól teljesen elválasztódó vagy önmagát célzatosan annak ellenpólusaként pozicionáló szereplőként, hanem egyfajta közvetítő aktorként jellemzi a civil szférát. Sudha Mohan szerint a civil

társadalmat „rendszerint annak a helyszínnek tartják, ahol a legtöbb interakció történik az állam és a társadalom között.” (Mohan, 2002: 194) Másképp fogalmazva: „A civil társadalom a piacok, közhatóságok és a magánélet közötti térben létezik”, „a főáramú koncepcionálásban elsősorban a modern demokráciákban a piacok és államok között kialakuló »szakadék« megvitatásának helyeként jelenik meg”. (Meyer, *et al.*, 2021: 2) A továbbiakban a civil társadalom funkcióját az állami és civil szféra kapcsolatáról kialakított utóbbi meglátás szerint tárgyaljuk.

A *közvetítő* mellett a civil szektor *átmeneti* jellegére enged utalni, hogy a „harmadik vagy »nonprofit« szektorba [...] a nem üzletszerű, közfunkciókat ellátó *magán*jellegű szervezetek tartoznak”. (Bayer, 2000: 243) A civil társadalom és az állam tehát egyaránt közfunkciókat szolgál, bár e feladat megvalósításában több ponton eltérnek. A harmadik szektor olyan kollektív, közösségi képviselést felel, „amely túlmutat a közhatóságoknak tulajdonított közérdeken”. (Meyer *et al.*, 2021: 3) Mindez összefüggésbe hozható a strukturális különbségekkel, hiszen ellentétben az egyetlen szuverénben kicsúcsosodó állammal, a nonprofit szektor horizontálisan és sok(féle) autonóm egységre tagolódik. Ennélfogva az egyes kisebb, speciális, partikuláris érdekekre élesebben, jól irányozottabban, illetve könnyebben, gyorsabban reagál. Ezt erősíti két további sajátosság. Egyfelől a történelmi-politikai fejlődésből adódik, hogy az állami és magánszféra kereteit hosszabb időtávon mért folyamatok szabják meg, ami merevebbé teszi őket. Másrészt meghatározó a civil szektor említett társadalomközelisége is: „Mivel (a nonprofit szervezetek - *a szerz.*) inkább cselekvés orientáltak, az adott problémákat empirikusan értik meg, ami dicséretes, mert ez a fajta megértés az, ami a politikai döntéshozó szervezeteknek hiányzik.” (Mohan, 2002: 204) A civil társadalomnak ilyenformán a hatalmi döntéseket legitimáló felelőssége is lehet. (Meyer – Shanin – Tjahja, 2021: 2) A terepi jelenlét előnyéből fakadóan, és így „információ és alternatív eljárások biztosításával” (Mohan, 2002: 204) a harmadik szektor politikai erővel bír, amin keresztül képes az állami politika- és jogszabályalkotást befolyásolni. Innen azonban felvetődik a kérdés – ahogyan arra Laudani is utal (Laudani, 2012) –, hogy miben több a harmadik szektor, mint egy egyszerű politikai nyomásgyakorlási eszköz. A civil szektort bizonyára főként a politika világtól függetlenül is jelentkező – például humanitárius – gyakorlati jelentősége és hatékonysága miatt nem lehet a politikai lobbifogalmával azonosítani. Szervezetei „nem a »saját«, hanem a közösség

▲ 1. ábra. A civil társadalom pozíciójáról alkotott különböző elképzelések. Forrás: saját ábra.

érdekeiket képviselik; a közvetítő szerepét játsszák.” (Meyer *et al.*, 2021: 3) Ez pedig egyedi ismérv a köz- és magánszférához képest, hiszen e kettőről nem mondható el, hogy tisztán önérdékmentesek. A humanitárius és fejlesztési befektetések során a privát szektor elsődlegesen a profitorientációt hirdető törvényekhez ragaszkodik, a donor- és fogadó államot pedig a saját kül- és belpolitikai megfontolásai vezérlik. Ráadásul afrikai jellemző, hogy a fogadó állam politikai elitje sokszor a költség-haszon és megvalósíthatóság kritériuma elé önkényes célokat emel. (Goran, 2018: 16)

Az eddigieket összegezve rögzíthető, hogy az állam–magánszektor–civil társadalom viszonyrendszerében a harmadik, jellemzően rugalmasabb, dinamikusabb, frissebb és empirikusabb tényező. A civil társadalom ekképpen magában hordozza azt a képességet, hogy azonnali módon, akkurátusan, releváns szűréssel találjon rá a társadalomban aktívan keletkező igényekre, szükségletekre, várakozásokra, problémákra, konfliktusokra, majd a közvetítő és katalizátor szerepét is vállalva megindítsa az efféle inputokra válaszoló outputfolyamatokat.

A civil társadalom az ún. civil szervezetek (*civil society organization, CSO*), illetve a nem-kormányzati (*non-governmental organization, NGO*) vagy nonprofit szervezetek³ formájában intézményesül. A adott szervezet megítélésére ugyan hatással lehet, hogy melyik kifejezéssel illetik, azonban az ENSZ nem tesz különbséget a CSO és NGO fogalma között, mindkettő „nonprofit, önkéntes állampolgári csoport, amely helyi, nemzeti vagy nemzetközi szinten szerveződik”.⁴ Ugyanakkor a United Nations Development Programme (UNDP), azaz az ENSZ Fejlesztési Programjának egy 2013-as publikációja leszögezi, hogy „az NGO-k helyesen a CSO-k fejlesztési együttműködésben részt vevő alhalmazaként értelmezendők” (Tomlinson, 2013: 124). A civil szervezetek működéséről szóló magyar törvény szerint civil szervezet a civil társaság, az egyesület és az alapítvány.⁵ (2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról.) A civil szervezetek további csoportosítása tevékenységi körük alapján is lehetséges. Ennek megfelelően leginkább két nagy típusra bontják őket: az operatív (*operational*) és képviseleti (*advocacy*), másképp: kampányoló (*campaigning*) (University of the People, 2024) NGO-kra. (Devaney, 2022) Ez a kategorizálás viszont nem abszolút érvényű, a *Magyar Helsinki Bizottság* például jótékonyági, szolgáltató, részvételi, és megerősítő-önsegítő NGO-kat tart számon. (HHC, 2023) (1. táblázat)

Rövid megnevezés	Teljes elnevezés	Példa
NGDO	Non Governmental Development Organization (Nem Kormányzati Fejlesztési Szervezet)	Oxfam International
ENGO	Environmental NGO (Környezeti NGO)	Greenpeace, World Wildlife Fund
BINGO	Business and Industry NGO (Üzleti és Ipari NGO)	Global Climate Coalition

▲ 1. táblázat. Példák az NGO-k tevékenységi kör szerinti csoportosítására.⁶

Rövid megnevezés	Teljes elnevezés	Példa
INGO	International NGO (Nemzetközi NGO)	Amnesty International, Terre des Hommes International Federation, World Vision International, Save the Children International
GONGO ⁷	Government-organized NGO (Kormányzat által szervezett NGO)	National Endowment for Democracy
QUANGO ⁸	Quasi-autonomous NGO (Kvázi autonóm NGO)	National Center for Missing and Exploited Children
DONGO	Donor Organized NGO (Donor által szervezett NGO)	Healthy Tomorrow
CBO	Community Based NGO (Közösségi alapú NGO)	OPEN Mali
NNGO	Northern NGO (Északi NGO)	Közel Afrikához Alapítvány
SNGO	Southern NGO (Déli NGO)	Sini Sanuman

▲ 2. táblázat. Példák különböző lokalitású és szervezeti háttérű NGO-kra.⁹

Ezenkívül a civil szervezetek szervezeti háttérük és lokalitásuk szerint is megkülönböztethetők. (2. táblázat)

A tanulmány további részében az NGO kifejezést az ENSZ által megadott fogalomhoz igazodva használjuk.

3. A száheli civil szektor leíró ismertetése.

Kik vannak jelen, milyen projektekkel?

A Száhelben nagy számú, különféle természetű válságot vagy katasztrófát gerjesztő faktorok sűrűsödnek és kapcsolódnak össze, így az előbbieken taglalt funkcióinál fogva törvényszerű a harmadik szektor erős aktivitása a régióban. Az elmúlt években a magyar civil társadalom, szervezetek fókuszában is egyre látványosabbá vált Afrika. (Marsai, 2022: 563) Ezt a folyamatot a közelmúltban megvalósult, valamint jelenleg futó magyar vonatkozású száheli civil projektek is bizonyítják. A Száhelben operáló magyarországi székhelyű, a magyar jog szerint bejegyzett civil szervezetek közül kiemelhető az *Afrika Másként Alapítvány* és a *Közel Afrikához Alapítvány*. Mindkét szervezet elsősorban az oktatási szektorban igyekszik hatni fejlesztési segélyezésen keresztül, alaptervékenységük egy-egy folyamatos gyermek-támogatási program. Az oktatáshoz való jog érvényesülésének céljával a programok koncepciója, hogy magánszemélyektől vagy a privátszektortól bevont pénzbeni támogatásokat oktatási lehetőségekké transzformálva juttat Afrikába.¹⁰ Jól megmutatkozik az alapítványok közvetítő szerepe. Az egyes szubszaharai közösségeknek módot adnak arra, hogy artikulálják – a további negatív demográfiai, gazdasági strukturális következményekkel¹¹ járó – alacsony oktatáshoz való hozzáférés hiányát és gondkörét. Ezután a szervezetek felhívják erre a nagyobb anyagi-szociális jólétben lévő (elsősorban) hazai népesség figyelmét, hogy megfelelően kidolgozott úton szolidáris segítségvállalásra ösztönözzék. A modell lényege, hogy magánszemélyek,

családok, esetleg kisebb közösségek vagy jogi személyek (pl. cégek) vállalják, hogy finanszírozzák egy, az alapítvány által megismertetett gyermek oktatási költségeit: a tandíjat, tankönyveket és -eszközöket vagy egyéb oktatáshoz kötődő szükségleteket. Az alapítványok munkája nem merül ki az „összekötő” feladatában. Vállalják a támogatások csatornázását, célba érésük szavatolását, emellett helyi kapcsolati és egyéb infrastruktúrájukra, terepi ismereteikre és tapasztalataikra támaszkodva állandó igény-, állapot- és kockázatfelmérést végeznek, monitorozzák és javítják a program hatékonyságát. Az *Afrika Másként* és a *Közel Afrikához Alapítvány* is jelen van Maliban és a fővárosi Sansfil (jelentése: „vezeték nélkül”) nyomornegyedben lévő Chérifoula Iskolában, ahol az iskoláztatási program néhány átalakulással már 2014 óta működik. Ezenkívül a *Közel Afrikához Alapítvány* a Bamako peremén elterülő bozótosban, a hasonlóan szegény, áramot és vezetékes vizet nélkülöző környezetben üzemelő Győztesek Iskolájában, az *Afrika Másként* az ettől északra és délre fekvő vidéki Katiban és Koursaléban is dolgozik. Az érintett iskolák közösségi szerveződésű magánintézmények, amit a mali közoktatás csödközeli helyzete magyaráz. Az állami iskolák humán erőforrás- és tőkeszűkösségéből eredően komoly kapacitásgyengeséggel küzdenek. Szemléltetésül: gyakoriak a 150-200 fős osztályok és periodikusak a tanársztrájkok. A probléma széles hatósugarát jelzi, hogy a 2022/23-as tanévben például 1546 iskola volt működésképtelen az országban.¹² (UNICEF, 2023) Ráadásul elegendő magántőke sem áll rendelkezésre, a lakosságot mindenekelőtt megélhetési kihívások terhelik (az alapítvány tapasztalataival korrelál a UNDP 2024-es, 703 mali település multidimenzionális szegénységét vizsgáló jelentése, amely szerint a népesség 39%-a „nagyon rossz életkörülmények, élelmiszer-szegénység, akut alultápláltság”; 21%-a „nagyon rossz életkörülmények,

▲ Győztesek Iskolája 2022, Mali. Fotó: Morris Emese

monetáris szegénység, magas krónikus alultápláltság”; további 18%-a „monetáris szegénység magas krónikus alultápláltsággal” kategóriába esett). (Missinhoun, 2024) Az oktatáshoz való jog érvényesülését vidéken tovább gátolja az instabil biztonsági helyzet. Mindezen okok miatt Maliban több mint 3,3 millió gyermek marad ki az oktatásból (UNICEF Mali Annual Report, 2023), az írni-olvasni tudók aránya csupán 30% körül alakul (World Bank Open Data, 2020).¹³ Az *Afrika Másként* a bázisvékenységét a Száhel-övben egy dakari, Yeumbeul negyedi iskolába is exportálta, miután az oktatás fejlesztésének indokoltságáról itt is meggyőződött. A UNICEF beszámolója alapján Szenegálban 2016-ban több mint 1,5 millió iskolakorú gyermek nem fért oktatáshoz.¹⁴ A beiskolázottsági arány növelésén túl az egyenlőtlenségek csökkentése és a minőségi oktatás fellendítése a szektor legfőbb prioritásai. (Pacte de Partenariat pour le Secteur de l'Éducation et de la Formation du Sénégal, 2023. 05. 26.) A magyar gyermektámogatási programok az elmúlt tíz évben fenntarthatónak, sikeresnek bizonyultak, és a gyerekek előrehaladásával organikusán már a közép- és felsőfokú oktatásra is kiterjednek. Jelenleg az *Afrika Másként* programja a Száhelben körülbelül 120 általános iskolást és középiskolásokat is számlál, a *Közel Afrikához Alapítvány* megközelítőleg 150 diáknak (köztük 2023/24-ben 13 gimnazistának és 1 magántámogatók által segített egyetemistának) biztosít iskolába járást. A *Közel Afrikához Alapítvány* a *Hungary Helps Ügynökség* szülőföldön történő tanulást segítő ösztöndíjprogramjában részesülő mali egyetemisták tanulmányainak végigkövetéséért, személyes és szakmai mentorálásáért, az ösztöndíj közvetlen koordinálásáért is felel.

A gyermektámogatási programmal szoros összefüggésben a két alapítvány iskola- és közösségfejlesztési, valamint egyéb oktatási és képzési projekteket is folytat. Az oktatási minőség és hasznosság növelésének szándékával az *Afrika Másként* fejlesztési stratégiájának a formális tantervi kereteken kívül megvalósuló tanítás (például menstruációs, környezeti, informatikai), foglalkozások (sport, kézművesség), tanulmányi kirándulások szervezése, ill. egyéb, az oktatáshoz való hozzáféréshez fűződő projektek (például könyvtárprogram, fejlesztő játékok gyűjtése) is részét képezik. Emellett a tanárokat és a helyi közösség egészét targetáló egészségi, felvilágosító, környezeti vagy például megélhetésszerű szappankészítő, varró képzéseket bonyolítanak le. (www.africaanotherway.com) A szervezet Maliban és Dakarban is folytat infrastrukturális iskolafejlesztési és – pl. épület-, berendezés- vagy eszköz – bővítési projekteket. Ezenfelül 2023-ban Szenegálban napelemes gabonamolom projektet hívott életre, amely fenntartható munkahely- és jövedelemteremtő jelentőséggel bír.¹⁵ Az *Afrika Másként* közvetlen társadalmi hatásában érintettek létszáma a fejlesztési projektekből kb. ötezer fő, az oktatási projektekből mintegy ezer fő, a szakmai képzésekben nagyjából négyszáz fő.¹⁶ A *Közel Afrikához Alapítvány* legutóbbi iskolafejlesztési projektjei közé sorolható a Győztesek Iskolája számára megvalósított kútfúrás, valamint számítógép- és osztályteremépítés.

Szintén a fejlesztési segélyezés fogalmába illeszkednek a *Közel Afrikához Alapítvány* lányokat és nőket célzó *Girls Connection (Lányok ügye)* és *House of Hope (Remény Háza)* projektjei. A nemzetközi szervezetek statisztikái is rávilágí-

▲ FGM elleni érzékenyítő kampány. Fotó: Közel Afrikához Alapítvány

tanak arra, hogy a lányok oktatása a Száhelben különösen fontos. A UNDP 2021. évi mérései alapján pl. Mali a 155. volt a 170 országból a nemek közötti egyenlőséget rangsoroló listán, az IMF elemzése szerint országos szinten a nők mind az oktatásban, mind a munkaerőpiacon súlyosan alulreprezentáltak. (Tucker, 2023) A *Plan International* INGO egy 2023-as jelentése azt találta, hogy „A Közép-Száhel régióban élő lányoknak lehetetlen, az oktatás, személyi biztonság és élelmiszerhez jutás közötti döntésekkel kell szembesülniük”¹⁷ (*Plan International*, 2023) A magyar gyermektámogatási programban részt vevő lányok közül sokan gyermekházasság, leányanyaság vagy az otthoni munka kényszere okán kiestek az oktatásból. A fokozatosan mélyülő együttműködés során a *Közel Afrikához Alapítvány* azzal is szembesült, hogy a támogatott lányok 100%-a az FGM (Female genital mutilation), azaz női nemi szerv-csonkítás¹⁸ áldozata, és többségük a hétköznapi életben is viseli a beavatkozás fizikai és pszichológiai súlyait. Ezeket a korábban rendre szigorú tabuként kezelt nehézségeket – a helyszíni jelenlétnek köszönhetően – felmérve alakította ki az alapítvány 2021-ben a *Girls Connection* programot, amely által olyan fiatal lányoknak szóló klubot hozott létre, ahol az egyenlő oktatáshoz való jogról és a tanulás értékéről informálódhatnak, hozzáférést kapnak egészségügyi-higiéniai szükségletekhez, és biztonságos, bizalmas, szabad környezetben beszélhetnek őket foglalkoztató női társadalmi ügyekről. Mivel az FGM végrehajtása egy sor emberi jog megsértését jelenti, és közhiedelmeket cáfolva kizárólag ártalommal jár, az alapítvány a helyi *Sini Sanuman* és az amerikai *Healthy Tomorrow* civil szervezettel partnerségre lépve, a „képviselési NGO” típusnak is eleget téve, a *Lányok ügye* projekttel 2022-ben felvilágosító, szemléletformáló kampányba kezdett a beavatkozás visszaszorításáért. Egyrészt Magyarországon és az Amerikai Egyesült Államokban folytatott, a tabuk feloldását szolgáló információs és fundraising kampányt, másrészt bamakói helyszínén az összegyűjtött bevételből háttéregyüttműködéssel támogatta a *Sini Sanumant*, hogy egyszerre egy közösségre¹⁹ fókuszálva, felülről, azaz a politikai vezetéstől lefelé haladva az FGM-t végrehajtó helyi asszonyokig

végeznek felvilágosító gyűléseket, személyes beszélgetéseket, workshopokat, rádió- és plakátreklámokat. A projekt második ütemében a férfiakat és a helyi vallási vezetőket szólították meg. A program hozzávetőleg 1500 személyt érintett a Sansfil negyedben, a beavatkozást végző excizorok és excizorsegédék közül sokakat sikerült rábírni a tevékenység felhagyására. A *Sini Sanuman/Healthy Tomorrow* 2023. augusztusban arról számolt be, hogy „Mára a környék az FGM-ellenes érzelmek erős központja”. A mali-amerikai-magyar civil kooperáció 2023-ban a *House of Hope* projekt elindításával folytatódott, amely egy bamakói nőközpont létrehozását tűzte ki célul. A nőközpont a nemi alapú erőszak vagy gyermekházasság elől menekülő nők számára menedékházként, valamint női képzési központként fog funkcionálni. A *Remény Háza* egészségügyi, jogi, pszichológiai segítséget, és a nagyobb női felelősségvállalás és önálló boldogulás perspektívájával írás-olvasástanítást, varró és szappankészítő szakképzéseket, a volt excizorok számára átképzéseket kínál majd.

A *Béattitude Nyolc Boldogság Katolikus Közösség* és a közhasznú *Nyolc Boldogság Alapítvány* szintén a nők helyzetének jobbításával foglalkozó, magyar vonatkozású civil társadalmi kezdeményezés a Száhelben. A *Béattitude* egy francia gyökerű szemlélődő és missziós vallási közösség, amely világszerte – Afrikában 11

▲ *House of Hope* nőközpont. Fotó: Bourema Dolo

házzal – képviselteti magát. A rend afrikai provinciájának elöljárója 2016 óta Dr. Balog Márta magyar szerzetes nővér, aki aktívan közbenjár magyar privát és állami támogatások bevonásáért missziók számára. A *Közösség* bamakói háza 1996-ban létesült, női befogadóközpontként. A nőotthon kiszolgáltató, sérülékeny és veszélyben lévő – köztük nemi alapú erőszak áldozatává vált, otthontalan, várandós vagy AIDS-fertőzött – fiatal lányok és leányanyák előtt áll nyitva. Lelki, egészségügyi segílyt nyújt, és magyar köztámogatással leánykollégiummá bővülten elszállásolásra is alkalmas. Emellett a központban a lányok francia nyelvű alfabetizációs oktatásban és szakképzésekben részesülnek, amelyeknek célja a sikeres társadalmi reintegrációjuknak megalapozása. A magyar szerepvállalást jól láttatja annak a nőotthonban lakó két lánynak az esete, akik magyarországi magánadományok révén teljesíthettek egy helyi cukrász-szakácsképzést, miközben csecsemőik bölcsődei felügyelete is finanszírozásra került. Egyéb illusztrációként: a leánykollégiumban több anya és gyermekeik ellátására, valamint az ágymatracok cseréjére is fedezetet adtak a *Nyolc Boldogság Alapítvány*hoz beérkezett összegek. A *Közösség* a Száhelen belül a Burkina Faso délnyugati részén elhelyezkedő Diébougou településen is jelen van, itt evangelizációs missziót tart fenn 1996 óta. (<https://beatitudes.org/hu/>)

A vízi, környezeti, hulladékkezelési infrastruktúra- és városfejlesztési segélyezés és oktatás területén dolgozik Szenegálban a magyar *IMRO Alapítvány*. Ahogyan honlapjukon is olvasható: „az IMRO Alapítvány létfontosságú együttműködést alakított ki a Szenegáli Ifjúsági Szövetséggel (GNO FAR), melynek célja a környezettudatos életmód előmozdítása Zigiunchor-ban, a közel 340 000 lakosú településen. Legnagyobb törekvésünk a zöld megoldások biztosítása ezeken a városi területeken, hogy ez által is megkönnyítsük a környezetvédelmi és humanitárius kihívások terheit”. Az alapítvány a globális (környezeti) fenntarthatóság és intelligens tervezés elveit követi és foganatosítja, a vonatkozó szaktudás átadásán keresztül. (www.imrofoundation.org/hu/) Mindez különösen lényegi, hiszen egy ENSZ-tanácsadót idézve a Száhel „vitathatatlanul az egyik legsebezhetőbb terület az éghajlatváltozással szemben, ahol a globális felmelegedés valószínűleg a legnagyobb számú embert érinti aránytalanul nagy mértékben.” (Climate Centre, 2018) A *Közel Afrikához Alapítvánnyal* kontaktban álló száheli lakosok egyre gyakrabban számolnak be komoly egészségi vagy egzisztenciális veszélyeket, károkat indukáló fokozódó szárazságról, extrém meleg időjárásról, heves árvizekről.

A magyar *Kultúrafrika Alapítvány* Szenegálban, Mbourban a Ballet Camara Nyitott Művészeti és Szociális Központ megépülésének befejezésében való részvételre nyert pályázati támogatást 2022-ben. A nonprofit szervezet a nemzetközi fejlesztés mellett az afrikai-magyar kapcsolatok szorosabbra fűzésére, kultúrafejlesztésre és szellemi kulturális hagyományörzésre specializálódik. A Ballet Camara Táncsoport a központ számára azt a rendeltetést ambicionálta, hogy helyszínt biztosítson fiatal művészek tehetséggondozására, és egyúttal hozzájáruljon a mélyszegénységben élő, a legmarginálisabb helyzetben lévő helyi gyerekek integrációjához és megsegítéséhez (pl. ételosztás formájában). (<https://www.utazzafrikaba.hu/>)

▲ Iskola Maliban. Fotó: Morris Emese

A Száhel nemcsak magyar, hanem egyéb külföldi NGO-k munkaterape is. A *Healthy Tomorrow* mellett USA-bázisú NGO-kra példaként hozható a vidéki középfokú oktatás kiterjesztésén és prosperálóbbá tételén dolgozó *Mali Rising Foundation* vagy a Mali-szerte ezidáig harmincegy iskolaépítési projektet kivitelezett *Build a School in Africa*. Ugyanakkor az európai civil jelenlét sem hanyagolható el, egy INGO-kat és európai NGO-kat tömörítő szenegáli platform (*Plateforme des ONG européennes au Sénégal*) 75 tagja között például francia, spanyol, olasz, belga, egyesült királysági szervezetek is szerepelnek.

A humanitárius és fejlesztési segélyezés létjogosultságát, sőt létfontosságát a Száhel-övezetben az INGO-k is felismerték. A legnagyobb nemzetközi civil szervezetek – többek között: *OXFAM International*, *Amnesty International*, *Save the Children International*, *World Vision International*, *Médecins Sans Frontières*, *Plan International* – jellemzően egyenként is több száheli országában cselekednek egyszerre.

Mintául véve az 1947-ben alapított keresztény segély-, fejlesztési és érdekvédelmi *World Vision International* szervezetet: az INGO Szenegálban, Maliban, Mauritániában, Burkina Fasóban, Nigerben és Csádban is jelen van. Az érintett országok mindegyikében hangsúlyos figyelmet fordít a közösségfejlesztésre, a közösségi részvételű és alapú módszerekre, a közösségek alkalmazkodóképességének megszilárdítására. Tevékenységi profiljában az egyes helyszínek közt felfedezhetők hasonlóságok: az oktatás területén Szenegálban, Maliban, Mauritániában, Nigerben és Csádban; a gyermekbiztonság területén Szenegálban, Maliban, Burkina Fasóban, Nigerben, Csádban; az egészség és WASH (nemzetközi mozaikszó, jelentése „water, sanitation, hygiene”, azaz „víz, szanitáció, higiénia”), ill. az élelmiszerbiztonság területén valamennyi fenti államban intenzív erőfeszítéseket fejt ki. A hosszú távon

gondolkodó programok mellett a *World Vision* gyakran kényszerül vészhelyzeti felépésre. Mauritániában pl. a 2023-as árvizek következményeire reagálva rendkívüli élelmiszersegélyt nyújtott. Közép-Maliban a súlyosan megromlott, interetnikus és szélsőséges támadásoktól destabilizálódó biztonsági helyzet miatt állandó vészhelyzeti oktatási és humanitárius segélyt, valamint védelmet szolgáltat. A Burkina Fasóban is feltörő biztonsági krízis okán speciális élelmezési, élelmiszerbiztonsági és megélhetéstámogató – pl. napelemekkel felszerelt kutak építése, szakképzések – projekteket indított. Nigerben a belső népességmozgás és a fokozódó környezeti anomáliák idézik elő a *World Vision* vészhelyzeti programjait, amelyek keretében az INGO egyebek mellett többdimenziós oktatási programra teremtett lehetőséget. Csádban a szomszédos országokból átgűrűző menekültügyi válságra, és a Csád-medencében 2015 óta húzódó, a Boko Haram terrorszervezet támadásai által kiváltott biztonsági, szociális, humanitárius krízisre próbál azonnali segélyt kínálni, pl. ivóvíz és szanitációs állomások konstruálásával. (<https://www.wvi.org/>)

A Száhel-övezet szociológiai, demográfiai állapotának feltérképezéséhez érdemes a *Médecins Sans Frontières (MSF, Orvosok Határok Nélkül)* munkáját is szemlézni. A nagy múltú nemzetközi alapítvány Mauritániában, Burkina Fasóban és Nigerben is menekültek számára, Csádban a katonaság és a Boko Haram között kibontakozó küzdelem áldozatainak biztosít orvosi segélyt. Ezenkívül a szervezet a közegészségügyi infrastruktúra hiatusait kitéve Délkelet-Maliban és Dél-Nigerben gyermekorvosi feladatokat lát el, Bamakóban rákos megbetegedésben szenvedőkkel foglalkozik. (<https://www.msf.fr/>)

A környezetvédelmi szektorba sorolható INGO-k is tevékenyek a Száhel-övben. Például a *Climate Action Accelerator* nemzetközi nonprofit alapítvány 2023-tól kezdve öt száheli partner civil szervezettel – egy Burkina Fasó-i gyermekvédelmi (*KEOOGO*) egy csádi (*Alerte Santé*) és egy Burkina Fasó-i (*SOS Médecins*) orvosi-humanitárius, egy mali orvosi (*AMCP-SP*), egy nigeri gyermek- és nőegészséggel foglalkozó (*BEFEN*) NGO-val – dolgozik együtt környezeti szempontból fenntartható működési modellek megalkotásán, a globális felmelegedés és a klímaváltozás fűkezése érdekében. (<https://climateactionaccelerator.org/>)

Mindemellett vannak olyan nemzetközi civil szervezetek és projektek, amelyek kifejezetten a Száhel-régióra szabva fogantak meg. Példaként, az *SOS Sahel International* egy elsősorban élelmiszer- és táplálékbiztonság-orientált INGO, amelyet 1976-ban Léopold Sédar Senghor hozott létre. Az *SOS Sahel* kartájának aláírásával a vidéki közösségek és civil társadalom, valamint az agráriumban dolgozó családok és vállalkozók támogatására, fejlesztésére szerveződött meg az *SOS Sahel International* francia, Burkina Fasó-i, nigeri, csádi és szenegáli leányszervezete. Projektjei a szociális-gazdasági-környezeti megközelítést alkalmazzák. (<https://sossahel.org/>) Emellett megjegyezhető a *RAISE 4 Sahel* sajátos multilaterális kooperáció is. Ez utóbbi egy széleskörű vakcinációs kampány, amely „zéró-dózisú” gyermekek immunizálását célozza Maliban, Burkina Fasóban, Nigerben, Csádban (valamint Nigériában, a Közép-afrikai Köztársaságban, Etiópiában, Szomáliában, Dél-Szudánban és Szudánban). A kampány célja, hogy hozzájáruljon annak a több mint

négymillió Száhelben és az Afrika szarvát képező térségben élő gyermek gondoskodásához, akik eddig sosem fértek hozzá az egészségbiztonsághoz szükséges elemi oltásokhoz (ők teszik ki a világ összes „zéró-dózisú” gyermekének egyharmadát, és az öt év alatti vakcinával megelőzhető halálozások közel felét). A programot a *Gavi*, *The Vaccine Alliance* finanszírozza, és lokális infrastruktúrával, lokális szakértelemmel rendelkező INGO-k (pl. a már említett *World Vision International*), ill. helyi NGO-k közreműködésével hajtja végre. (<https://www.gavi.org/>)

A fenti felsorolás jól példázza az INGO-k többek között David Lewis fejlődéskutató által is kifejtett humanitárius segélyezési szerepét (Lewis, 1998: 502), és az általa kirajzolódó trend azt veti fel, hogy a közösségi alapú vagy nemzeti NGO-khoz képest az INGO-k esetében gyakrabban előfordul, hogy humanitárius segélyezést végeznek.

4. A száheli civil szektor kontextusban: kooperáció, politika, kihívások

4.1. Együttműködés és megosztás

A civil szervezetek megkülönböztető erőssége, hogy közvetlen kommunikációs, információs vagy segélycsatornákat tudnak nyitni. Érzékeltetésképpen: az NGO-k léte egyfajta „kályhacsőhöz” hasonlítható, aminek az egyik – a *Közel Afrikához* esetében a (globális) északi – végéről belenézve rögtön láthatóvá válik a Száhelbe ütköző másik – a (globális) déli – kis körterülete. A relatív bürokráciamentesség

▲ *Sans-fil* negyed, Bamako. Fotó: Morris Andrea

tehát szabadabb áramlást és működést biztosít a civil szervezetek számára, ami által könnyebben tudnak naprakész, optimális hatást kifejteni. Másfelől viszont a túlzott manőverezési tér az optimális hatást kockáztathatja. Ennek kiküszöbölésére a legtöbb NGO a kuratórium „fékjenek” beiktatásával önszabályozza a működését. A kulcsdöntéseket a több tagból álló kuratórium vitatja meg és hagyja jóvá. A többszereplős együttműködés az NGO-k belső szervezetében is megmutatkozik.

A belső kooperáció szintén rendezőelv a száheli helyi civil társadalom vastag szövetében. A régió államaiban elterjedt jelenség – talán a közösségesedés egyik indikátoraként –, hogy az NGO-k különböző ernyőszervezeteket alakítanak, platformokba tömörülnek, fórumokat szerveznek, formális vagy informális módokon. Utóbbinak példája a 2020-ban létrehozott *People’s Coalition for the Sahel*, amely nyugat-afrikai és száheli helyi és regionális civil szervezeteket foglal össze INGO-k támogatásával, és a térségre szabott, hatékonyabb civil megközelítésről gondolkodik. Arra is van példa, hogy a kormányzatok hívnak össze tematikus bizottságokat, fórumokat a civil szervezetek számára. A *Sini Sanuman/Healthy Tomorrow* pl. rendszeresen részt vesz a mali *Nemi Alapú Erőszak Elleni Küzdelem Nemzeti Programja (Programme National de Lutte contre les Violence Basées sur le Genre)* egy évben többször ülésező nemzeti bizottságában. A kormányzati nyitás a civil társadalom felé visszavezethető az 1970-es, 80-as évek tapasztalataira, amikor a központi, állami irányítású fejlesztési stratégiák rendszerint kudarcot vallottak.²⁰ (Lewis, 1998: 502) A helyi harmadik szektor felvértezése pedig kifejezetten produktívnak bizonyulhat. Erre utal David Lewis megállapítása is, miszerint „az NGO-k közötti Dél-Dél tanulás fontos prioritás, mert az összehasonlítható kontextusokból származó tudás- és tapasztalatcsere relevánsabb lehet, mint az Északkal folytatott”. (Lewis, 1998: 505) Az NGO-k jelentőségét például a *Globális Partnerség a Hatékony Fejlesztési Együttműködésért (Global Partnership for Effective Development Cooperation, GPEDC)* is kiemelte azáltal, hogy független fejlesztési aktorokként, partnerekként ismerte el őket a nemzetközi fejlesztés egyéb alanyai mellett. (Tomlinson, 2013: 123)

A „többszereplős rendszer” a civil szervezetek finanszírozási struktúráját is jellemzi. A nonprofit NGO-k működésüket többféle finanszírozási forma szerint garantálhatják. Tökéjük eredhet nemzetközi vagy integrációs szervezetektől (például ENSZ-, EU-források); bevonhatnak állami támogatási vagy pályázati összegeket; támaszkodhatnak a privát szektor forrásaira, vagy önfinszírozó módon is működhetnek (pl. társadalmi vállalkozás vezetésével, termékértékesítéssel, tagdíj vagy különböző szolgáltatási díjak szedésével²¹). Az Afrikában operáló magyar alapítványok gyakorlatában a *Közel Afrikához Alapítvány* ismeretei szerint az utóbbi három (állami, privát, önfinszírozó) finanszírozási forma az uralkodó. Közülük többen nyertek például pályázati összegeket a *Hungary Helps Ügynökségtől* (HHÜ) projektjeik kivitelezéséhez. Az elsősorban az üldözött keresztények támogatására létrehozott kormányzati ügynökség feladatkörébe a humanitárius és fejlesztési segélyezés is beletartozik, és kitüntetett régióként kezeli a Száhelt. A magyar NGO-k és a HHÜ közös projektjei megsokszorozódtak az elmúlt időszakban, ami összefügg a HHÜ módszerváltásával. Marsai Viktort idézve, a HHÜ mostanában „a korábbi

nagyobb projektek helyett kisebb vállalkozásokat is támogat, különösen, ha azok kapcsán magyar szereplők bevonására is lehetőség nyílik”. (Marsai, 2022: 564)

Egy-egy nagyobb projekten belül előfordul, hogy az NGO az államtól (HHÜ) és a magánszektortól egyaránt fogad finanszírozást, a támogatók ilyenkor jellemzően egymástól függetlenül lesznek aktorai a projektnek. Ami újdonságnak számít, az az a fajta multilaterális együttműködés, ahol a privát szektor (pl. a Richter Gedeon Nyrt.) is szignifikáns szereplőként lép be az együttműködésbe. Erre a „public-private-civil partnership” bélyege is ráhúzható. Példa erre a *Közel Afrikához Alapítvány House of Hope* nőközpont építési projektje, ahol a projekt finanszírozását a privát szektor (Richter Gedeon Nyrt., Xeless Kft.), az állam (HHÜ), az alapítvány társadalmi vállalkozása (Hint of Africa) és magánadományok egyaránt biztosítják.

4.2. Politikai környezet

A harmadik szektor működése a Száhelben nem vehető ki a politikai kontextusból. A szektoron belül például éles választóvonalat jelöl ki a politikai részvétel (politikai-jogi „advocacy”) vagy kimaradás, semlegesség kérdése. Míg például a *Közel Afrikához Alapítvány* – a *Lányok ügye* kapcsán – és az INGO-k többsége jogpolitikai kampányolást is végez, az *Afrika Másként Alapítvány* vagy az *SOS Sahel International* deklaráltnan távol marad a politika világától.

Az érem másik oldaláról tekintve: a politika is előszeretettel használja eszközként a civil szektort a Száhelben. Egy Malit középpontba állító tanulmányból (Roy, 2010) megtudható, hogy nemcsak a politikai, az állami szféra és a donorok próbálják instrumentalizálni és klientizálni a helyi civil társadalmat, hanem a katonai, rendfenntartó szereplők is érdemeinek kisajátítására törekszenek. A politikai és civil összefonódás egyébként Mali esetében különösen szemléletes: a civil társadalom a politikai pluralitás és többpártrendszer gátoltsága miatt szerveződött meg, sok formációja a kezdeti szakasz után politikai párttá alakult. (Roy, 2010)

A Száhel-övezetben a gyors politikai változások és az újonnan kibontakozó politikai dinamikák az NGO-k tevékenységére is hatással vannak. Például az *Afrika Másként* és a *Közel Afrikához Alapítvány* számára a vízumszerzés az elmúlt három évben egyre bizonytalanabb a mali katonai kormány és a nemzetközi diplomáciai aréna kölcsönös bizalmatlansága miatt. Ennélfogva a kitűzött működési elvek követése, a projektkontroll is egyre körülményesebbé válik. Ezekhez a változásokhoz a *Közel Afrikához Alapítvány* óvatos, körültekintő szervezéssel, a biztonsági helyzetet illetően a helyi képviselőivel, partnereivel való folyamatos kapcsolattartással, a helyzet állandó mérlegelésével, a terv módosítására való készenléttel igyekszik alkalmazkodni. Azt is fontosnak tartjuk kiemelni, hogy Bamakón belül azonban az alapítvány nem érzékel politikai feszültséget, nehézséget. Az NGO az eddigiekben stabilan jó megítéléssel bírt a helyi és kormányzati szinteken is.

4.3. Kihívások, nehézségek

A Száhel-övben uralkodó egyedi kihívások illusztrálására a *Közel Afrikához Alapítvány* saját észrevételeit regisztráljuk. A Mali romló reputációjából adódó fenti

akadályok mellett az alapítvány az ország rosszabbodó gazdasági és biztonsági állapotát is megtapasztalja. Ennek következményeként a forrásteremtés is akadozóbb, mivel sokan az „úgyse tudunk segíteni” attitűdöt gyakorolva lemondanak róla. A gazdasági dekonjunktúra pedig az oktatásban elért hatást is visszaveti, hiszen csökkennek azok a gazdasági tevékenységek, amelyek iskolázott réteget igényelnének.

5. Összegzés

Az eddig írtak szintéziseként megállapítható, hogy a civil társadalom jelenléte a Száhel-övezetben mind volumeni, mind minőségi szempontból egyre fontosabbnak látszik. A harmadik szektor legitimitása abban az egyedi ismervben keresendő, hogy a legnagyobb aktorok, azaz a donorok és a kis helyi célcsoportok között tátongó teret töltik ki egyfajta „zselés kötőanyagként” –, még képletesebben: a civil társadalom egy olyan félig áteresztő hátrnyaként funkcionál, amely folyamatos információ- és érdekozmozizist valósít meg.

A Száhelben az operatív és kampányoló típust is számtalan NGO megtestesíti. Előbbiek főként a humanitárius és fejlesztési segélyezés területét, utóbbiak nagyrészt a kulturális és szellemi megőrzés, illetve a jogérvényesítés területét merítik ki. A Száhelben dolgozó civil szervezetek „piackutatásából” továbbá kitűnt, hogy a magyarországi székhelyű és helyi NGO-k többnyire a fejlesztési szektorban érintettek, előnyük a hosszú távú stratégiai tervezésben, a kis közösségekre szabott speciális módszerekben, a közvetlen kommunikációs és cselekvési csatornáknak rejlik. Ugyanakkor szembeötlő Tarrósy István azon meglátásának Száhelben való igazolódása is, miszerint „Afrika-szerte (...) számos államban a fejlődés az alapvető javakhoz – így az elegendő élelmiszerhez, tiszta vízhez, megfelelő otthonhoz stb. – való hozzáférést, a legalapvetőbb szükségletek kielégítését jelenti.” (Tarrósy, 2016: 45) A nagy nemzetközi civil szervezetek, az INGO-k a fejlesztési mellett elsősorban a humanitárius segélyezés és katasztrófakezelés terén lépnek fel élénken a Száhel-régióban. A katasztrófahelyzetek háttérben túlnyomóan biztonsági és migrációs válságok, ill. szélsőséges időjárás és klimatikus események állnak. A civil szervezetek efféle szektorális tagolódása azonban integráns adottságoktól is függ: a kisebb NGO-k magas jelenléte az oktatási szférában például azzal is magyarázható, hogy a szektorban kevés tőkeberuházással vagy kis infrastruktúrával is látványos eredmények érhetőek el.

Fontos rögzíteni, hogy a harmadik szektor szerepét tovább erősíti a száheli viszonyok bonyolult, multifaktoriális kihívásképletével megküzdenni igyekvő kormányzatok rendre elégtelenségbe fulladó kapacitása. Ennek ellenére a helyi civil társadalom nagy fokú aktivitása, az élénk intra- és interszektoriális együttműködések arra következtetnek, hogy a Száhel-öv társadalma szükséglet és képességet érez arra, hogy – a helyzetfelmérésre és megoldáskeresésre leginkább alkalmas rétegeként – önmaga is részt vállaljon az ökológiai-gazdasági-szociális-biztonsági-jogi problémarendszer leszerelésében. ❁

Jegyzetek

- 1 Szudán nem képezi a jelen írás tárgyát.
- 2 EESC: European Economic and Social Committee (Európai Gazdasági és Szociális Bizottság), ADB: African Development Bank (Afrikai Fejlesztési Bank), WSIS: World Summit on the Information Society (Világforum az Információs Társadalomról).
- 3 Érdemes megjegyezni, hogy nem minden nonprofit szervezet minősül civil szervezetnek.
- 4 L.: <https://www.un.org/en/civil-society/page/about-us>
- 5 Néhány kivétellel: pl. a párt, szakszervezet, köz- és pártalapítvány nem civil szervezetek.
- 6 Felhasznált forrás: Deavney, 2022.
- 7 „A GONGO-k a kormány kezdeményezésére létrejött és/vagy az állam, a kormánypárt vagy egy másik GONGO által indirekt vagy rejtett módon támogatott nem kormányzati szervezetek. [...] Van egy olyan felfogás is, amely szerint a GONGO-k átmenetet képeznek az NGO-k és a kormányzati ügynökségek között. Más megközelítésben a GONGO-k a civil társadalom átalakulásának egyik irányát, az állammal való kooperáció viszonylag új formáját jelentik meg.” (Deák, 2022: 146)
- 8 „Az adófizetők által finanszírozott, de a központi kormányzat által közvetlenül nem irányított NGO.” (Deavney, 2022)
- 9 Felhasznált források: UNDP, 2013: 124, Deák, 2022: 152., Deavney, 2022., Lewis, 1998.
- 10 L.: „A program lényege, hogy nem pénzt oszt, hanem tandíjat fizet.” <https://kozelafrikához.hu/mit-csinalunk/gyermektamogatas/>
- 11 Az oktatás egyfelől olyan további, a Száhelben tömeges jelenséggént sérült alapjogok garantálásában játszhat meghatározó szerepet, mint az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartájában (1986) is rögzített gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődéshez való jog, az emberi méltósághoz, a személyi integritáshoz és biztonsághoz való jog. A *Közel Afrikához Alapítvány* helyszíni tapasztalatai egyértelműen azt mutatják, hogy egyéni szinten már az írás-olvasás és a francia nyelv elsajátítása is nagyban növeli az életben való önálló és kielégítő helytállás, valamint a munkaerőpiacra és a társadalomba való integrálódás esélyét. Az oktatás elengedhetetlen ahhoz, hogy a száheli államok társadalmi megerősödjének, kohéziójuk és jóléti-szociális teljesítőképességük fenntartható előmozdulással tendáljon, és a jelen tanulmányban is felüntetett tömeges akut mélyszegénységgel összefüggő problémák mérséklődjenek. Tarrósy István is leszögezi, hogy „A nemzetközi donorközösségeknek és az afrikaiakkal együttműködő államoknak is kitüntetett célterületet jelöl ki a(z oktatási – a szerz.) szektor” (Tarrósy, 2016: 180), illetve „Az oktatás súlyos gazdasági kérdés minden kormányzat számára. Ha a (...) fenntartható fejlődésre gondolunk, az oktatás nélkül elképzelhetetlen, hogy az adott társadalmak megértsék a mindennapokat meghatározó folyamatokat, és képesek legyenek megtervezni saját jövőjüket”. (Tarrósy, 2016: 186) A hatékony, inkluzív oktatás a regionális fejlődésnek is fontos feltétele. Mindemellett jelentősége geopolitikai szempontból (Tarrósy, 2016: 173) sem elhanyagolható.
- 12 Megjegyzendő, hogy sok esetben a bizonytalan biztonsági helyzet okozza az iskolák bezárását.
- 13 L. A World Bank Open Data oldalán: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=ML> (Utolsó elérés ideje: 2024.08.29.)
- 14 L.: <https://www.unicef.org/reports/global-annual-results-2020-goal-area-2>
- 15 L. bővebben: <https://afrikasztorik.hu/dijkioszto2023/>
- 16 Az adatok a tanulmányhoz készült előzetes kérdőívből származnak.
- 17 A *Plan International* riportról készült online cikkösszefoglalóját l.: <https://plan-international.org/news/2023/07/11/girls-rights-in-the-sahel-under-profound-threat/> (Utolsó elérés ideje: 2024.08.31.)

- 18 Az FGM a női nemi szerv teljes vagy részleges eltávolítását, kivágását, csonkítását jelenti. Globálisan több mint 200 millió nőt érint a világ több mint 90 országában. A témáról bővebben l.: <https://www.fgmcri.org/>
- 19 Malira, a Száhelre, és a Szubszahara egészére jellemző a közösség(ek) fokozott szerepe, jelentősége. Az itt élő társadalmakban nagy fokú a közösségesedés, nagy számban alakítanak önszerveződő, önszegélyező (ún. tontine, azaz microfinance) csoportokat a társadalom különböző szintjein. Illusztrációként: Bamakóban a *Közel Afrikához Alapítvány* ikerszülők tontine csoportjával is találkozott.
- 20 Ugyanakkor érdemes kitérni arra, hogy a kormányzati nyitások a civil társadalom irányába a kezdetek óta veszítettek is erejükből, sőt azóta elnyomásuk sem eset nélküli. (Hyden, 2018: 16)
- 21 L. pl. Hetesi Erzsébet, Veres Zoltán (2016): „Nonbusiness marketing.” Budapest: Akadémiai Kiadó.

Felhasznált irodalom

- Bayer József (1999): „A politikatudomány alapjai.” Budapest: Napvilág Kiadó. 224-245.
- Climate Center (2018.11.14.): „UN: Sahel region one of the most vulnerable to climate change.” Elérhető: <https://www.climatecentre.org/981/un-sahel-region-one-of-the-most-vulnerable-to-climate-change/> (Utolsó elérés ideje: 2024.09.04.)
- Cole, Lawalley (2018): „Creating and enhancing capacity in Africa for efficient economic and social development.” *Hungarian Journal of African Studies* 12(4), 36–53.
- Devaney, Cassandra (2022.09.20.): „What is an NGO: Definition, Duties, Types, Role in Civil Society.” Letölthető a [liberties.eu](https://www.liberties.eu) oldaláról: <https://www.liberties.eu/en/stories/what-is-an-ngo/44392> (Utolsó elérés ideje: 2024.09.04.)
- FECONG – AFAD (2024): „Case study 4 – Mali civil society in the firing line – the consequences of conflict.” In: Forus: *Dealing with Disasters. Capacity Building Toolkit for National Civil Society Organisation Platforms.*
- Gavi, the Vaccine Alliance (2022.06.21.): „ZIP: a new way to get vaccines to zero-dose children in some of the world’s toughest regions.” Elérhető: <https://www.gavi.org/vaccineswork/zip-new-way-get-vaccines-zero-dose-children-some-worlds-toughest-regions> (Utolsó elérés ideje: 2024.09.04.)
- Hetesi Erzsébet – Veres Zoltán (2016): „Nonbusiness marketing.” Budapest: Akadémiai Kiadó.
- <https://www.utazzafrikaba.hu>: „Művészeti és szociális központ épül Mbourban, Szenegálban, a Hungary Helps Program támogatásával.” Elérhető: <https://www.utazzafrikaba.hu/muveszeti-es-szocialis-kozpont-epul-mbourban-szenegalban-a-hungary-helps-program-tamogatasaval-6.html> (Utolsó elérés ideje: 2024.09.04.)
- Hyden, Goran (2018): „Beyond Foreign Aid in Africa.” *Hungarian Journal of African Studies* 12(4), 10–22.
- Islamoglu, Huricihan (2001): „Civil Society, Concept and History of.” In: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier Science Ltd. 1862–1865.
- Laudani, Raffaele (2012): „Aux origines de la société civile.” *Le Monde Diplomatique* 2012(09). 6–7.
- Léonard, Abdel Kader – Ntonga Mvondo, Isselmou – Sidi, Mohamed Ahmed – Verdecchia, Stefano (2016): „Elaboration d’une cartographie fonctionnelle et dynamique (mapping) de la société civile en Mauritanie entre le 10ème et 11ème fed. Contrat cadre No. 2015/368831. Cartographie des OSC.” Bruxelles: International Consulting Expertise GEIE.
- Lewis, David (1998): „Development NGOs and the Challenge of Partnership: Changing Relations between North and South.” *Social Policy & Administration* 32(5), 453–604.

- Marsai Viktor (2022): „Csodás barátságok kezdete – frankofón Afrika és Magyarország kapcsolatai a globalizált világban.” In: Brucker Balázs – Kruzslíc Péter (szerk.): *Frankofón Afrika*. Szeged: SZTE Frankofón Egyetemi Központ. 555-568.
- Missinhoun, Ademonkoun Rodolphe (2024): „Localizing Multidimensional Poverty Assessments for Inclusive Public Policies: The Case for a Communal Poverty Profile in Mali.” *UNDP Global Policy Network Brief*, 2024(02).
- Mohan, Sudha (2002): „Role and Relevance of Civil Society Organisations.” *The Indian Journal of Political Science* 63(2/3), 193–211.
- République du Sénégal (2023.05.26.): „Pacte de Partenariat pour le Secteur de l'Éducation et de la Formation du Sénégal.”
- Roy, Alexis (2010): „Mali: instrumentalisation de la »société civile«.” *Alternatives Sud* 17, 111–118.
- Shahin, Jamal – Tjahja, Nadia – Meyer, Trisha (2021): „What is civil society and who represents civil society at the IGF? An analysis of civil society typologies in internet governance.” *Telecommunications Policy* 45(6), 1-16.
- Solymár Dániel (2018): „Development Policies in Africa.” *Hungarian Journal of African Studies* 12(4), 23–35.
- Tarrósy István (2016): „Afro-ázsiai dinamikák. Tanulmányok ázsiai államok afrikai szerepvállalásáról.” Pécs: Publikon Kiadó.
- Tomlinson, Brian (2013): „Working with civil society in foreign aid. Possibilities for south-south cooperation?” Beijing: United Nations Development Programme.
- Tóth Klaudia (2023): „Helyi problémákra helyi válasz – a Hungary Helps Program afrikai tevékenysége.” In: Dr. Dezső Tamás – Pócza István (szerk.): *BLA Doktori Ösztöndíjprogram Tanulmánykötet 2022/2023*. Batthyány Lajos Alapítvány – BLA Tudástár. 100–112.
- Tucker, Luc (2023): „Fragility, Demographics, Gender Inequality: Mali.” *IMF Selected Issues Papers* 2023(055).
- UNICEF Mali (2023): „Annual Report 2023.” Letölthető: <https://www.unicef.org/mali/en/reports/unicef-mali-annual-report-2023> (Utolsó elérés ideje: 2024.08.29)
- UNICEF Mali (2023.10.02.): „Au Mali, les élèves ont repris ce matin le chemin de l'école pour la nouvelle année scolaire 2023–2024.” Elérhető: <https://www.unicef.org/mali/communiqu%C3%A9s-de-presse/au-mali-les-%C3%A9l%C3%A8ves-ont-repris-ce-matin-le-chemin-de-l%C3%A9cole-pour-la-nouvelle> (Utolsó elérés ideje: 2024.09.04.)
- <https://beatitudes.org/hu/>
- <https://climateactionaccelerator.org/>
- <https://kozelafrikahoz.hu/>
- <https://sossahel.org/>
- <https://www.africaanotherway.com/hu>
- <https://www.build-africa.org/build-a-school>
- <https://www.imrofoundation.org/hu/>
- <https://www.malirisingfdn.org/>
- <https://www.msf.fr/>
- <https://www.pfongue.org/>
- <https://www.sahelpoplescoalition.org/home>
- <https://www.stopexcision.net/>
- <https://www.utazzafrikaba.hu/gyakornoki-es-onkentes-program-2022.html>
- <https://www.wvi.org/>

A szerzőkről

Morris Andrea

Morris Andrea (MBA, University of Exeter) a Közel Afrikához Alapítvány elnöke. Multinacionális cégeknél töltött pénzügyi karriert hátrahagyva költözött Afrikába (Dél-Afrika, Mali, Tanzánia) 2010-ben, majd onnan 4 év múlva hazatérve elindította a bamakói gyermektámogatási programot és később a Közel Afrikához Alapítványt.

Virág Créta

Virág Créta Nemzetközi tanulmányok (BA) szakos hallgató, Állam- és Jogtudományi Kar, Szegedi Tudományegyetem. Frankofón Afrika Kutatócsoport tag, SZTE Frankofón Egyetemi Központ. Önkéntes, Mali projektekért felelős koordinátor, Lányok ügye program nagykövet, Közel Afrikához Alapítvány.

A Közel Afrikához Alapítvány

Az alapítvány Maliban és Ruandában juttatja oktatáshoz a legszegényebb rétegek gyermekeit, valamint építi a Remény Házát, a bamakói nőközpontot a nemi alapú erőszak elől menekülő nőknek.

About the Authors

Andrea Morris

MBA, University of Exeter, is the Founder and President of the Close to Africa Foundation. Following an international career in finance, Andrea lived in South Africa, Mali, and Tanzania between 2010 and 2014. After returning to Hungary, Andrea founded the child support programme in 2014 and the Close to Africa Foundation in 2019.

Greta Virag, BA student, Faculty of Law, University of Szeged. Francophone Africa Research Group member, SZTE Francophone University Center. Volunteer, Mali Project Coordinator, FGM Zero tolerance programme ambassador, Close to Africa Foundation.

The Close to Africa Foundation

The Foundation works to facilitate the education of the most impoverished children in Mali and Rwanda and is working to build the House of Hope, a refuge and education centre for women fleeing gender based violence.

@

andreamorris@kozelafrikahoz.hu

gretavirag@kozelafrikahoz.hu

www.kozelafrikahoz.hu

English Abstract

In the Sahel region, the importance of the civil sector seems to have increased in recent times, undoubtedly linked to its specific capacity and importance to quickly and accurately communicate needs, expectations and conflicts in society, and to launch optimal responses to them, due to its proximity to society, its relative bureaucratic freedom and its lack of self-interest. Drawing on the field experiences of the Hungarian-based Close to Africa Foundation, based in Mali, the paper elaborates on the concept of the third sector, its (Sahelian) functions, its position in the state–private–civil sector relationship, its role as a ‘mediator’ and ‘gap-filler’, its forms and types of institutionalisation. It also provides an insight into development and humanitarian aid in the Sahel region by looking at Hungarian and international NGOs and projects. By synthesising academic and empirical knowledge and placing NGOs in their local operational context, including structural, political and funding contexts, the study will explore the role of NGOs in Burkina Faso, Chad, Mali, Mauritania and Niger. It attempts to draw a ‘vision’ of the situation of the Sahel region’s large and rapidly growing population, which is facing increasingly burdensome multifactorial challenges in its daily life.